

یافته های نو در روان شناسی

سال هشتم، شماره ۲۵، زمستان ۱۳۹۱

صفحات مقاله: ۸۵-۹۹

تاریخ وصول: ۱۳۹۱/۳/۱۵ - تاریخ پذیرش: ۱۳۹۱/۱۱/۲

گسترش و رواسازی پرسشنامه استعداد اعتیاد- ویراست دانشجویان

علی زینالی *

چکیده

هدف از مطالعه حاضر گسترش و رواسازی پرسشنامه استعداد اعتیاد برای گروه دانشجویان است. بدین منظور پرسشنامه استعداد اعتیاد تحلیل عاملی تأییدی شد و مجدداً پایایی آن برآورد شد تا سازه های نظری پرسشنامه، قابلیت اعتماد و بکارگیری آن برای گروه دانشجویان برآورد شود. شرکت کنندگان در پژوهش ۳۰۴ دانشجوی دختر و پسر مجرد بودند که دامنه سنی بین ۱۹ تا ۲۶ سال داشتند و به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای انتخاب شدند. نتایج نشان داد، ویراست جدید پرسشنامه استعداد اعتیاد (ASQ-SV) با ۴۰ ماده و ۴ عامل، به واسطه داشتن روایی سازه و همسانی درونی مطلوب پرسشنامه ای قابل اعتماد برای اندازه گیری استعداد اعتیاد در گروه دانشجویان است. این ابزار جهت استفاده در زمینه های بالینی، آموزشی و پژوهشی و هم چنین مطالعات جوانان از هر دو جنس مناسب است.

واژه های کلیدی: گسترش، رواسازی، پرسشنامه، استعداد اعتیاد.

* استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد خوی (نویسنده مسئول)

مقدمه

مصرف و اختلال مصرف مواد یک پدیدهٔ رشدی است که از نوجوانی تا جوانی افزایش می‌یابد (پالمر^۱ و دیگران، ۲۰۰۹). شواهد نشان می‌دهد که اوج تجلی استعداد اعتیاد در طی زندگی، اوایل نوجوانی تا اوایل جوانی باشد (وحدت و زینالی، ۱۳۸۸). نتیجه مطالعه یانگ^۲ و دیگران (۲۰۰۲) نشان می‌دهد که یک افزایش پیوسته و یکنواخت رشدی^۳ در مصرف برای توتون، الکل و حشیش طی سالهای نوجوانی وجود دارد. برخلاف آنچه اغلب اعتقاد وجود دارد، بیشتر کسانی که با مواد در حد وابستگی تجربه دارند، وابسته به مواد نمی‌شوند. با این وجود جمعیت کوچکی از مصرف کنندگان وجود دارند که به راحتی وابسته به مواد می‌شوند (آگاتسوما^۴ و هیروی^۵، ۲۰۰۴). اعتیاد در مصرف کنندگان نیکوتین، الکل، تریاک تنها در بخش کوچکی از جمعیت که به مصرف مزمن مواد می‌پردازند، روی می‌دهد. برای مثال الکل حدود ۱۵-۱۲٪، نیکوتین حدود ۱۰-۵٪، تریاک ۲-۱٪، این مطالعات سه نکته را مشخص می‌کند. ۱- تمام کسانی که با مواد اعتیاد آور مواجه می‌شوند، وابسته یا معتاد نمی‌شوند. عیار عبور^۶ از مصرف به اعتیاد پایین است. ۲- مواجه طولانی با مواد شرط کافی برای اعتیاد نیست. علی‌رغم مصرف طولانی مدت سیگار، الکل و تریاک برخی مصرف کنندگان، معتاد نمی‌شوند. از سوی دیگر برخی اشخاص تنها بعد از چند بار مواجه شدن با مواد معتاد می‌شوند. ۳- کسانی که مستعد اعتیاد هستند به مصرف مواد چند گانه تمایل دارند (هیروی و آگاتسوما، ۲۰۰۵).

اعتیاد، قبل از آنکه فرد مصرف مواد را شروع کند، در طی دوران رشد به موازات شکل گیری افکار، عقاید، رفتار، شیوه زندگی، روابط اجتماعی، خصوصیات شخصیتی و... بستر ظهورش فراهم می‌شود (زینالی، وحدت و عیسوی، ۱۳۸۷). به عبارت دیگر قبل از اینکه فرد به مصرف مواد روی بیاورد، زمینه و آمادگی آن ایجاد می‌شود که تحت عنوان استعداد اعتیاد مطرح است (زینالی و دیگران، ۱۳۸۷؛ فرانک^۷ و دیگران، ۲۰۰۳؛ فلاگل^۸، وازگوز^۹ و راینسون^{۱۰}، ۲۰۰۳؛ آگاتسوما و هیروی، ۲۰۰۴).

طبق نظریه استعداد اعتیاد^{۱۱}، برخی افراد مستعد اعتیاد هستند و اگر در معرض مواد قرار بگیرند معتاد می‌شوند اما اگر کسی استعداد نداشته باشد، معتاد نمی‌شود (گندروا و گندروا^{۱۲}، ۱۹۷۰). یافته‌های پژوهشی نیز نشان می‌دهد که در شکل گیری اعتیاد زمینه‌های رشدی ناسالم، استعداد و آمادگی برای

1. Palmer
2. Young
3. steady development increase
4. Agatsuma
5. Hiroi
6. transition
7. Franke
8. Flagel
9. Vazquez
10. Robinson
11. addict prone
12. Gendreau and Gendreau

اعتیاد نقش اساسی دارند (بارنز^۱، مورای^۲، پاتون^۳، بنتلر^۴ و آندرسون^۵، ۲۰۰۲؛ فرانک و دیگران، ۲۰۰۳؛ هیروی و آگاتسوما، ۲۰۰۵؛ زینالی و دیگران، ۱۳۸۷). مطالعات این حوزه در مورد وجود استعداد و آمادگی برای اعتیاد اتفاق نظر دارند اما علل آن به عوامل متعدد مانند: صفات شخصیتی زمینه ساز اعتیاد^۶ (هیروی و آگاتسوما، ۲۰۰۵)، وجود ریسک فاکتورهای روانپزشکی (فرانک و دیگران، ۲۰۰۳)، مراقبت های والدینی سطح پایین (بارنز و دیگران، ۲۰۰۲) و رشد بیمارگون در ۶ زمینه روانی-اجتماعی (زینالی و دیگران، ۱۳۸۷) نسبت داده می شود.

زمینه های پیش اعتیادی شرایط و وضعیت (درونی و بیرونی) ناسازگارانه و نامناسب فرد هستند که در طی رشد از بدو تولد تا شروع مصرف مواد به مرور در فرد شکل می گیرند و وی را مستعد و آماده مصرف مواد می کنند و استعداد اعتیاد نیز به نوعی آمادگی روانی-اجتماعی که در طی زندگی به صورت بیمارگون شکل گرفته باشد و فرد را مستعد مصرف مواد بکند، گفته می شود (زینالی و دیگران، ۱۳۸۷).

یافته های پژوهشی نشان می دهند تفاوت جنسیتی در استعداد اعتیاد، مصرف، سوء مصرف و وابستگی به مواد وجود دارد. یانگ و دیگران (۲۰۰۲) شیوع مصرف، سوء مصرف و وابستگی به مواد (توتون، الکل، ماری جوانا) را با ۳۰۷۲ نوجوان (۱۸-۱۲ ساله) کلرادو مطالعه کردند. آنها یافتند شیوع در مردان بیشتر از زنان است. رمسی^۷ و پارتریج^۸ (۱۹۹۹) مطالعه ای در سطح ملی بریتانیا بر روی نوجوانان و جوانان ۱۶ تا ۲۹ ساله انجام دادند، نتایج پژوهش درصد مصرف حشیش و هر نوع ماده دیگر در طی یک سال گذشته را در مردان بیشتر از زنان نشان می دهد.

مواد دیگر		حشیش	
مرد	۳۳٪	مرد	۲۹٪
زن	۱۹٪	زن	۱۷٪

تحقیقی که توسط سراج زاده (۱۳۷۷) براساس یک نمونه ۳۹۱ نفره از دانش آموزان دبیرستانهای تهران انجام شد، نشان می دهد، مصرف مواد و الکل در بین دختران بسیار کمتر از پسران است. وحدت و زینالی (۱۳۸۸) با استفاده از پرسشنامه استعداد اعتیاد ویراست دانش آموزان نشان دادند، بین دانش آموزان پسر و دختر دبیرستانی ایران از نظر استعداد اعتیاد تفاوت معنی دار وجود دارد و دانش آموزان پسر استعداد اعتیاد بیشتری نسبت به دانش آموزان دختر دارند. داده های بالا نشان می دهند، زنان نسبت به مردان کمتر به مواد وابسته هستند و در استعداد و آمادگی برای اعتیاد نیز از هم تفاوت

1. Barnes
2. Murray
3. Patton
4. Bentler
5. Anderson
6. pre – existing personality traits
7. Rmsay
8. Partridge

دارند.

پژوهشی که توسط کردمیرزا، آزاد و اسکندری (۱۳۸۲) به وسیله آزمون APS با ۵۰۰ نفر دانشجوی رشته های مختلف انجام شد، نشان می دهد، تفاوت معنی داری از نظر میزان استعداد اعتیاد در بین دانشجویان رشته های مختلف وجود ندارد. پژوهشی که توسط مینویی و صالحی (۱۳۸۲) به منظور هنجاریابی آزمون APS با نمونه آماری، ۱۰۰۰ نفر دانش آموز سطح تهران انجام پذیرفت، نشان می دهد. تفاوت معنی داری بین نمرات دانش آموزان رشته های ریاضی-فیزیک، علوم انسانی و علوم تجربی در آزمون APS وجود ندارد. یافته های مربوط به ارتباط رشته تحصیلی با استعداد اعتیاد حاکی از عدم وجود تفاوت بین گروه های آموزشی از نظر میزان آسیب پذیری است.

همانند سایر سازه های روان شناختی، سنجش سازه استعداد اعتیاد نیز متأثر از رویکردها و دیدگاه های مطالعاتی متفاوتی است که حکایت از پیچیدگی و گستردگی این حوزه مطالعاتی دارد. دیدگاه رشد روانی- اجتماعی (زینالی و دیگران، ۱۳۸۷)، شخصیتی (بارنز و دیگران، ۲۰۰۲) و آسیب شناختی (فرانک و دیگران، ۲۰۰۳) از عمده ترین این دیدگاه ها است. از ابزارهایی که برای سنجش این سازه ساخته شده است، می توان به مقیاس استعداد اعتیاد^۱ APS (وید، باچرا، مک کنا^۲ و پن- پوراث^۳، ۱۹۹۲)، آزمون شخصیت مستعد اعتیاد^۴ APP (بارنز و دیگران، ۲۰۰۲)، پرسشنامه غربالگری دقیق سؤ مصرف مواد^۵ SASSI (میلر^۶، ۱۹۸۵)، مقیاس پروفایل ریسک مصرف مواد SURPS (کونرود و ویسیک، ۲۰۰۲) و پرسشنامه استعداد اعتیاد ASQ (زینالی و وحدت، ۲۰۱۱) اشاره کرد. مقیاس استعداد اعتیاد APS یکی از سه خرده مقیاس MMPI-۲ می باشد که در نمونه های ایرانی پایایی متوسطی به دست داده است (مینویی و صالحی، ۱۳۸۲). میلر^۶، شلدس^۷، کامفیلد^۸، والاس^۹ و ویس^{۱۰} (۲۰۰۷) در یک بررسی متاآنالیز نشان دادند که مقیاس APS پایایی قابل قبول در بیشتر تحقیقات و موقعیتهای بالینی بدست نمی دهد. آزمون شخصیت مستعد اعتیاد APP برای اندازه گیری آسیب پذیری فرد به الکل و دارو ساخته شده است. این ابزار آسیب پذیری فرد به الکل و دارو را پیش بینی می کند و استعداد اعتیاد را در صفات شخصیتی که تحت کنترل محیط (نه ژنتیک) است مد نظر دارد. بارنز و دیگران (۲۰۰۲) بیان می کنند که شخصیت تنها یک عامل پیش بین برای سؤ مصرف

1. Addiction Potential Scale
2. Weed
3. Butcher
4. McKenna
5. Ben-Porath
6. Addiction- Prone Personality Test
7. Substance Abuse Subtle Screening Inventory
8. Miller
9. Miller
10. Shields
11. Campfield
12. Wallace
13. Weiss

الکل و دارو است. یک مدل جامع که هم صفات شخصیتی و هم سایر عوامل را در نظر بگیرد، مفید است. پرسشنامه سرند کردن دقیق سؤمصرف مواد SASSI برای مشخص کردن افراد با احتمال بالای داشتن اختلال وابستگی به مواد ساخته شده است و برای سرند کردن نوجوانان ۱۸-۱۲ ساله بوجود آمد است. این ابزار نوجوانان با احتمال مصرف مواد را غربالگری می کند. مقیاس پروفایل ریسک مصرف مواد SURPS برای ارزیابی ریسک فاکتورهای شخصیتی درگیر در سؤمصرف مواد در مراجعان بالینی و غیربالینی طراحی شده است. این ابزار می تواند در مطالعات اپیدمیولوژیک برای ارزیابی نقش شخصیت در رفتار مصرف مواد بکار رود. پرسشنامه استعداد اعتیاد ASQ عوامل روانی- اجتماعی درگیر در سؤمصرف مواد را با دیدگاه رشدی اندازه گیری می کند. این پرسشنامه برای اندازه گیری استعداد اعتیاد در جمعیت کلی ساخته شده است و متناسب با فرهنگ مردم ایران است.

همانطور که ملاحظه شد، مقیاس استعداد اعتیاد پایایی قابل قبولی ندارد. آزمون شخصیت مستعد اعتیاد از دیدگاه شخصیتی به سنجش استعداد اعتیاد می پردازد و بنا به نظر سازندگان آزمون برای سنجش استعداد اعتیاد به یک مدل جامع تری نیاز است. از سوی دیگر نتایج مطالعات نشان می دهد که تا کنون هیچ تیپ شخصیتی شناخته شده ای برای اعتیاد معرفی نشده است (فرانکوئیس^۱، اوریا کومب^۲ و تیگنول^۳، ۲۰۰۰). پرسشنامه سرند کردن دقیق سؤمصرف مواد برای سنجش نوجوانان با احتمال مصرف مواد طراحی شده است نه برای سنجش نوجوانان با پتانسیل مصرف مواد. مقیاس پروفایل ریسک مصرف مواد به واسطه داشتن پایه تئوریک و عامل های سازه استعداد اعتیاد، پرسشنامه موفقیت گزارش شده است، اما این پرسشنامه نسخه ایرانی ندارد و برای فرهنگ کشورهای غربی طراحی شده است. ما نیاز به ابزاری داریم که (۱) متناسب با فرهنگ جامعه ایران باشد، (۲) قبل از مصرف مواد، پتانسیل مصرف مواد را در گروه های خاص اندازه گیری کند، (۳) ابعاد مختلف روانی- اجتماعی درگیر در سؤمصرف مواد را در نظر بگیرد، (۴) زیربنای تئوریک داشته باشد، (۵) جامعه هدف مشخصی داشته باشد و (۶) روایی و پایایی قابل قبولی داشته باشد. پرسشنامه استعداد اعتیاد، به غیر از بند ۵ بقیه این شرایط را برآورد می کند. بدین منظور در مطالعه حاضر اقدام به رواسازی پرسشنامه برای جمعیت دانشجویی شده است.

پرسشنامه استعداد اعتیاد در سال ۱۳۸۶ در یک مطالعه گسترده برای جمعیت کلی ایران ساخته شده است. این پرسشنامه ۵۰ ماده و ۴ عامل (۱- رفتارها، ۲- شیوه زندگی و روابط اجتماعی، ۳- ویژگی های شخصیتی و ۴- عقاید و عواطف) دارد که ابعاد مختلف روانی- اجتماعی درگیر در سؤمصرف مواد را می سنجد. سازندگان پرسشنامه، نظریه استعداد اعتیاد (گندروا و گندروا، ۱۹۷۰)؛ مطالعات هیرویی و آگاتسوما (۲۰۰۵)؛ فلاگل و دیگران (۲۰۰۳)؛ آگاتسوما و هیرویی (۲۰۰۴) و فرانک و دیگران (۲۰۰۳)، هم چنین اطلاعات اخذ شده از جلسات گروه درمانی معتادان و خانواده آنها، شرکت در جلسات

1. Franques
2. Auriacombe
3. Tignol

باز گروه N.A^۱ و ANON - NAR^۲ و اخذ اتوبیوگرافی مفصل از ۱۵ معتاد بهبودیافته را زیر بنای نظریه ای و مطالعاتی ماده های پرسشنامه معرفی کردند (زینالی و وحدت، ۲۰۱۱). این پرسشنامه در چندین مطالعه با موفقیت بکار گرفته شده است (زینالی و دیگران، ۱۳۸۷؛ وحدت و زینالی، ۱۳۸۸؛ زینالی، وحدت و قره دینگه، ۱۳۸۹). هدف از مطالعه حاضر رواسازی پرسشنامه استعداد اعتیاد برای گروه دانشجویان است. بدین منظور پرسشنامه استعداد اعتیاد در گروه دانشجویان تحلیل عاملی تأییدی شد و مجدداً پایایی آن برآورد شد تا سازه های نظری پرسشنامه، قابلیت اعتماد و بکارگیری آن برای گروه دانشجویان برآورد شود. هم چنین با استفاده از پرسشنامه رواسازی شده مقایسه ای بین جنسیت و رشته تحصیلی دانشجویان بعمل آمد تا تفاوت استعداد اعتیاد از نظر جنسیت و رشته تحصیلی گزارش شود.

روش پژوهش

شرکت کنندگان در پژوهش

جامعه آماری ۳۰۱۸ نفر دانشجوی دانشگاه آزاد اسلامی خوی بر اساس آمار سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۹ بود. شرکت کنندگان در پژوهش براساس فرمول برآورد حجم نمونه با N مشخص (شریفی و شریفی، ۱۳۸۳) ۳۰۶ نفر برآورد شد. جهت انتخاب آنها از روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای بر حسب رشته تحصیلی و جنسیت استفاده شد. ابتدا تعداد و درصد طبقات رشته تحصیلی و جنسیت جامعه مورد مطالعه از مرکز کامپیوتر دانشگاه اخذ شد، سپس متناسب با درصد رشته تحصیلی بر حسب جنسیت، تعداد شرکت کنندگان در مطالعه برآورد شد (جدول ۱) و متناسب با جدول شماره ۱ به صورت تصادفی از لیست اعضای جامعه انتخاب شد.

جدول ۱. نمونه مورد مطالعه بر حسب جنسیت و رشته تحصیلی (سال تحصیلی ۱۳۸۸-۱۳۸۹)

جنسیت		علوم انسانی	علوم پایه	کشاورزی	فنی و مهندسی
دختر	۱۴۲	۴۳	۲۷	۳۸	۴۳
پسر	۱۶۴	۳۰	۲۸	۶۳	۳۴
کل	۳۰۶	۷۳	۵۵	۱۰۱	۷۷

شرکت کنندگان در پژوهش ۳۰۶ نفر از دانشجویان مقطع کاردانی و کارشناسی سال های اول تا چهارم رشته های علوم انسانی، علوم پایه، کشاورزی و فنی و مهندسی بودند که دامنه سنی بین ۱۹ تا ۲۶ سال داشتند شرکت کنندگان در پژوهش همگی مجرد بودند و نزد والدین خود زندگی می کردند. پس از جمع آوری داده ها پرسشنامه دو آزمودنی ناقص بود، لذا کنار گذاشته شد. تحلیل های آماری با نمونه ۳۰۴ نفر انجام پذیرفت.

1. Narcotics Anonymous
2. Narcotics Anonymous Family Group

ابزار پژوهش

پرسشنامه استعداد اعتیاد ۵۰ ماده و ۴ عامل دارد که بر اساس مقیاس سه درجه ای لیکرتی (۱=هیچ، ۲= کمی و ۳= زیاد) نمره گذاری می شود. عامل ها و ماده های پرسشنامه شامل رفتارها (۱۳ ماده، ماده های ۴، ۶، ۱۱، ۱۲، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۷، ۲۸، ۳۰، ۳۱، ۴۱، ۴۴)؛ شیوه زندگی و روابط اجتماعی (۱۴ ماده، ماده های ۳، ۸، ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۲۹، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۶، ۳۸، ۳۹، ۴۰، ۴۶)؛ ویژگی های شخصیتی (۱۲ ماده، ماده های ۱، ۲، ۵، ۷، ۹، ۱۰، ۱۳، ۱۸، ۱۹، ۴۲، ۴۳، ۴۸)؛ عواطف و عقاید (۱۱ ماده، ماده های ۱۷، ۲۰، ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۳۲، ۳۷، ۴۵، ۴۷، ۴۹، ۵۰) است. تحلیل عاملی اکتشافی ۵۰ ماده پرسشنامه را در دامنه ۰/۳۰ تا ۰/۷۰ در ۴ عامل بخوبی بارگذاری کرده است. پایایی^۱ کل پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۸ و هر یک از عامل ها به ترتیب ۰/۹۵، ۰/۹۷، ۰/۹۲ و ۰/۹۲ برآورد شده است. روایی ملاکی پرسشنامه از طریق اجرای همزمان با مقیاس استعداد اعتیاد، ۰/۶۲ برآورد شده است. هم چنین روایی سازه^۲ پرسشنامه از طریق تحلیل عاملی اکتشافی مطلوب برآورد شده است (زینالی و وحدت، ۲۰۱۱).

پرسشنامه اصلی استعداد اعتیاد برای جمعیت کلی ساخته شده است، لذا برخی ماده های آن برای بکارگیری در گروه دانشجویان نیاز به بازبینی و اصلاح داشت که قبل از انجام تحلیل عاملی تأییدی به قرار زیر انجام گرفت.

زمان تمام ماده ها از گذشته به زمان حال برگردانده شد.

برای ماده ۷ واژه «همیشه» افزوده شد.

به ماده ۱۱، «عموماً کسی هستم که»... افزوده شد.

در ماده ۱۶ به جای «وظایف خانوادگی ام»، «وظایفم» گذاشته شد.

در ماده ۲۵ به جای واژه «نوجوانان» «جوانان» گذاشته شد.

در ماده ۲۹ واژه «غیر مدرسه ای» حذف شد.

برای ماده ۳۲ بدلیل دو وجهی بودن دو واژه «یا» افزوده شد.

در ماده ۳۴ واژه «اجازه» به «اطلاع» تغییر یافت.

۸- در ماده ۳۸ واژه «بی توجه» حذف و واژه «بی ملاحظه» افزوده شد.

۹- در ماده ۴۳ واژه «مردانگی» برای دخترها مناسب نبود و واژه «دیگران» نیز شامل خانواده خود

فرد هم می شد. لذا ماده ۴۳ به «به دوستانم بیش از اندازه اعتماد می کنم» تغییر یافت.

۱۰- ماده ۴۴ بدلیل دو وجهی بودن از «دوستان زیادی دارم بدون اینکه از نظر خوب و بد بودن

آنها را ارزیابی کنم» به «دوستانم را بدون اینکه از نظر خوب و بد بودن ارزیابی کنم، انتخاب می کنم

» تغییر یافت.

۱۱- در ماده ۴۸ قسمت اول ماده «به خاطر احساسات خود کم بینی که داشتم» حذف شد.

1. reliability

2. Construct Validity

طرح پژوهش، شیوه اجرا و روش های آماری

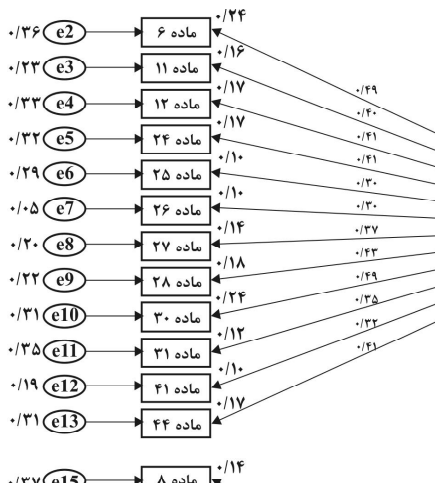
پژوهش حاضر از لحاظ هدف از نوع توسعه ای و از نظر روش توصیفی از نوع برآوردی است. داده ها با استفاده از یک طرح از پیش تعیین شده به نسبت طبقات جنسیت و رشته تحصیلی از طریق لیست اعضای جامعه مورد مطالعه و با مراجعه به کلاس ها جمع آوری شد. قبل از اجرای پرسشنامه توضیحات لازم درخصوص نحوه تکمیل کردن پرسشنامه ها، اهمیت پژوهش، صداقت در پاسخ دادن، محرمانه بودن اطلاعات و بی نام بودن پرسشنامه ارائه می شد. داده های جمع آوری شده با روش های آماری همبستگی، t تست گروه های مستقل، تحلیل واریانس یک طرفه و تحلیل عاملی تأییدی تجزیه و تحلیل شدند.

نتایج پژوهش

به منظور رواسازی پرسشنامه استعداد اعتیاد در گروه دانشجویان، پرسشنامه تحلیل عاملی تأییدی شد و پایایی آن برآورد شد. در نتیجه تحلیل عاملی، ۴۰ ماده پرسشنامه روی ۴ عامل بخوبی بارگذاری شد و ۱۰ ماده که وزنه های رگرسیونی زیر خط برش داشتند، حذف شدند. از عامل ۱، ماده ۴؛ از عامل ۲، ماده های ۳ و ۴۶؛ از عامل ۳، ماده های ۱ و ۲؛ از عامل ۴، ماده های ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۳۷ و ۴۷ حذف شدند (شکل ۱ و جدول ۲).

جدول ۲. عامل ها، ماده ها و وزنه های رگرسیونی استاندارد شده ASQ-SV

وزنه های رگرسیونی استاندارد شده	عامل ۴ عواطف و عقاید	وزنه های رگرسیونی استاندارد شده	عامل ۳ ویژگی های شخصیتی	وزنه های رگرسیونی استاندارد شده	عامل ۲ شیوه زندگی و روابط اجتماعی	وزنه های رگرسیونی استاندارد شده	عامل ۱ رفتارها
۰/۳۶۰	۱۷ Q	۰/۳۰۹	Q۵	۰/۳۷۶	۸ Q	۰/۴۹۳	۶ Q
۰/۶۱۰	۲۰ Q	۰/۵۳۳	۷ Q	۰/۶۶۳	۱۴ Q	۰/۳۹۷	۱۱ Q
۰/۶۹۶	۳۲ Q	۰/۴۳۸	۹ Q	۰/۴۸۷	۱۵ Q	۰/۴۱۵	۱۲ Q
۰/۷۲۸	۴۵ Q	۰/۳۷۵	۱۰ Q	۰/۴۶۹	۱۶ Q	۰/۴۱۰	۲۴ Q
۰/۷۶۲	۴۹ Q	۰/۴۹۴	۱۳ Q	۰/۶۰۵	۲۹ Q	۰/۳۰۴	۲۵ Q
۰/۷۰۷	۵۰ Q	۰/۵۳۶	Q۱۸	۰/۴۳۷	۳۳ Q	۰/۳۰۱	۲۶ Q
		۰/۵۴۸	۱۹ Q	۰/۶۳۸	۳۴ Q	۰/۳۷۳	۲۷ Q
		۰/۶۴۲	۴۲ Q	۰/۷۶۷	۳۵ Q	۰/۴۲۵	۲۸ Q
		۰/۳۳۲	۴۳ Q	۰/۵۱۵	۳۶ Q	۰/۴۹۴	۳۰ Q
		۰/۵۹۶	۴۸ Q	۰/۵۱۹	Q۳۸	۰/۳۴۷	۳۱ Q
				۰/۳۶۸	۳۹ Q	۰/۳۱۵	۴۱ Q
				۰/۳۸۱	۴۰ Q	۰/۴۰۸	۴۴ Q
	۶		۱۰		۱۲		۱۲



شکل ۱. تحلیل عاملی تأییدی پرستشنامه استعداد ادراختیاد

Archive of SID

مقادیر شاخص های برازندگی داده ها با مدل شامل مجذور خی ۲۴۱۴، درجه آزادی ۱۱۶۹، شاخص مجذور خی تقسیم بر درجه آزادی ۲/۰۶، سطح معنی داری ۰/۱۲۶، شاخص برازندگی تطبیقی ۰/۹۶، شاخص بنتلر-بونت ۰/۹۲ و شاخص جذر برآورد واریانس خطای تقریب ۰/۰۵ در حد مطلوب برازش داده ها با مدل را تأیید می کنند (هومن، ۱۳۸۴). پایایی پرسشنامه و عامل های آن به روش آلفای کرونباخ محاسبه شد. پایایی کل پرسشنامه ۰/۹۰ و عامل های آن به ترتیب ۰/۷۰، ۰/۸۱، ۰/۷۴ و ۰/۸۱ برآورد شد. به این ترتیب پرسشنامه جدید استعداد اعتیاد ویراست دانشجویان (ASQ-SV) با ۴۰ ماده و ۴ عامل برای جمعیت دانشجویی ایران رواسازی شد (پیوست مقاله). در این قسمت نتایج توصیفی پژوهش و تحلیلی بر تفاوت استعداد اعتیاد دانشجویان بر حسب جنسیت و رشته تحصیلی با استفاده از پرسشنامه جدید استعداد اعتیاد ویراست دانشجویان ارائه می شود (در جدول ۳ میانگین، انحراف معیار و تفاوت استعداد اعتیاد دانشجویان بر حسب جنسیت و در جدول ۴ بر حسب رشته تحصیلی آورده شده است).

جدول ۳. تفاوت استعداد اعتیاد در دانشجویان دختر و پسر

سطح معنی داری	درجه آزادی	t	آزمون برابری واریانسها		انحراف معیار	میانگین	آزمودنیها	t آزمون
			سطح معنی داری	F- leven				
۰/۰۰۱	۳۰۲	۳/۲۱	۰/۲۲	۲/۶	۱۲/۴۷	۶۰/۵۳	پسر	جنسیت
							دختر	

جدول ۳ نشان می دهد، بین میانگین نمرات استعداد اعتیاد دانشجویان بر حسب جنسیت تفاوت معنی داری وجود دارد ($P > ۰/۰۰۱$ ، $t(۳۰۲) = ۲/۶$). استعداد اعتیاد دانشجویان پسر بیشتر از دانشجویان دختر است.

جدول ۴. تفاوت استعداد اعتیاد در دانشجویان بر حسب رشته تحصیلی

سطح معنی داری	درجه آزادی	F	آزمون برابری واریانسها		انحراف معیار	میانگین	آزمودنیها	آزمون تحلیل واریانس یک طرفه
			سطح معنی داری	F- leven				
۰/۷۴	۳۰۴	۰/۴۱	۰/۳۵	۱/۱۱	۹/۸۶	۵۷/۴۳	علوم انسانی	رشته تحصیلی
					۱۳/۴۰	۵۸/۱۱	علوم پایه	
					۱۱/۱۳	۵۹/۱۰	فنی مهندسی	
					۹/۷۱	۵۹/۰۶	کشاورزی	

جدول ۴ نشان می دهد، بین میانگین نمرات استعداد اعتیاد دانشجویان بر حسب رشته تحصیلی تفاوت معنی داری وجود ندارد ($P < ۰/۰۵$ ، $F(۳، ۳۰۴) = ۰/۳۵$). استعداد اعتیاد دانشجویان رشته های مختلف تحصیلی تفاوتی با هم ندارد.

بحث و نتیجه گیری

هدف از مطالعه حاضر، گسترش و روسازی پرسشنامه استعداد اعتیاد در جمعیت دانشجویان بود. مطالعه حاضر قصد داشت تا پرسشنامه ای تهیه نماید که (۱) در جمعیت دانشجویان (مطالعات جوانان) قابل استفاده باشد. (۲) در جامعه ایران روایی و پایایی داشته باشد. (۳) متناسب با فرهنگ جامعه ایران باشد. به این منظور پرسشنامه استعداد اعتیاد در جمعیت دانشجویان تحلیل عاملی تأییدی شد تا ساختار عاملی ماده های آن آزمون شود و پایایی آزمون در گروه مورد نظر برآورد شود.

تحلیل عاملی تأییدی پرسشنامه استعداد اعتیاد منجر به حذف ۱۰ ماده پرسشنامه شد و ویراست جدید پرسشنامه با ۴۰ ماده و ۴ عامل تهیه شد. شاخص های برازندگی، برازش مدل با داده ها را تأیید کرد. برآورد همسانی درونی پرسشنامه نشان داد، پرسشنامه و عامل های آن از پایایی مطلوبی برخوردارند.

پرسشنامه تهیه شده چند ویژگی دارد. (۱) قابل استفاده در مطالعات دانشجویی (جوانان) است. (۲) ساختار عاملی آنها مشخص شده است. (۳) در مطالعات جوانان برای هر دو جنس کارایی دارد. (۴) نسبت به نسخه اصلی کوتاه است. (۵) متناسب با فرهنگ ایران است. (۶) در زمینه های آموزشی، پژوهشی و بالینی قابل استفاده است. (۷) از توان خوبی برای سنجش استعداد اعتیاد برخوردار است. یافته پژوهش حاضر با نظریه استعداد اعتیاد همخوانی دارد و موید یافته پژوهش های بارنز و دیگران (۲۰۰۲)؛ فرانک و دیگران (۲۰۰۳)؛ هیروی و آگاتسوما (۲۰۰۵)؛ فلاگل و دیگران (۲۰۰۳)؛ آگاتسوما و هیروی (۲۰۰۴) و زینالی و دیگران (۱۳۸۷) است.

مقایسه تفاوت استعداد اعتیاد دانشجویان بر حسب جنسیت و رشته تحصیلی نشان داد که استعداد اعتیاد در دانشجویان دختر و پسر تفاوت معنی داری دارد و استعداد اعتیاد دانشجویان پسر بیشتر از دانشجویان دختر است. در حالیکه استعداد اعتیاد بین دانشجویان رشته های تحصیلی علوم انسانی، علوم پایه، فنی مهندسی و کشاورزی تفاوت معنی داری ندارد. یافته های پژوهشی نشان می دهند تفاوت جنسیتی در مصرف، سوء مصرف و وابستگی به مواد وجود دارد. یانگ و دیگران (۲۰۰۲) نشان دادند که سوء مصرف مواد در مردان بیشتر از زنان است. رمسی و پارتریج (۱۹۹۹) یافتند که در نوجوانان و جوانان ۱۶ تا ۲۹ ساله درصد مصرف حشیش و سایر مواد در مردان بیشتر از زنان است. یافته پژوهش سراج زاده (۱۳۷۷) نیز حاکی از آن است که مردان بیشتر از زنان مصرف الکل و مواد دارند. وحدت و زینالی (۱۳۸۸) نشان دادند، دانش آموزان پسر استعداد اعتیاد بیشتری نسبت به دانش آموزان دختر دارند. یافته پژوهش حاضر با یافته های یانگ و دیگران (۲۰۰۲)، رمسی و پارتریج (۱۹۹۹)، سراج زاده (۱۳۷۷) و در مورد تفاوت جنسیتی در سوء مصرف مواد و با نتایج پژوهش وحدت و زینالی (۱۳۸۸) در مورد تفاوت جنسیتی در استعداد اعتیاد هماهنگ است و آنها را تأیید می کند. هم چنین نتایج نشان داد که استعداد اعتیاد در بین دانشجویان رشته های تحصیلی علوم انسانی، علوم پایه، فنی مهندسی و کشاورزی تفاوت معنی داری ندارد. این یافته نیز با نتایج پژوهشهای کردمیرزا و دیگران (۱۳۸۲) و مینویی و صالحی (۱۳۸۲) در مورد از عدم وجود تفاوت بین گروه های آموزشی از نظر استعداد اعتیاد در دانشجویان و دانش آموزان همخوانی دارد و مؤید آنها است.

همانطور که در قسمت مقدمه بیان شد، مطالعات نشان می دهد، مصرف مواد یک مشکل روانی-اجتماعی به حساب می آید که سلامت نوجوانان و جوانان را تهدید می کند. مصرف مواد یک پدیده رشدی است و اوج تجلی استعداد اعتیاد در طی زندگی، اوایل نوجوانی تا اوایل جوانی است. در واقع سوء مصرف و وابستگی به مواد به یکبار ایجاد نمی شود بلکه معتاد شدن در یک روند طولانی ایجاد می شود که در آن فرد بصورت بیمارگون رشد کرده و مستعد و آسیب پذیر برای اعتیاد می شود. به همین دلیل بیماری اعتیاد در یک دیدگاه فرایند رشدی چند عاملی^۱ که به عوامل مستعد کننده در طی رشد، توجه دارد، بهتر فهمیده می شود. اعتیاد قبل از آنکه فرد مصرف مواد را شروع نماید، در طی دوران رشد به موازات شکل گیری صفات و خصوصیات شخصیتی، افکار و عقاید، رفتارها، روابط اجتماعی و خانوادگی، شیوه زندگی و احساسات و عواطف و... بستر ظهورش فراهم شده و چون مصرف مواد موجب تخریب جسمی، روانی (ذهنی) و معنوی می گردد، فرد بشدت از نظر اجتماعی دچار پسرفت شده و به تدریج خصوصیات نامناسب دیگری به آن اضافه شده و اعتیاد فرد بارز و آشکار تر می شود. رشد بیمارگون در هر یک از این زمینه ها طی سال های کودکی و نوجوانی موجب استعداد، آمادگی و آسیب پذیری فرد به اعتیاد می شود. تا فرد مستعد اعتیاد نشود، با وجود دسترسی به مواد معتاد نمی شود، معتادان کسانی هستند که به زمینه های رشد ناسالم آنها مواد اضافه می شود، نه اینکه مصرف مواد موجب اعتیاد آنها شود. از سوی دیگر نتایج اقدامات درمانی به دلایل ماهیت بیماری اعتیاد و دانش کم در این زمینه تقریباً نزدیک به صفر است. با این شواهد بهترین و احتمالاً تنها راه حل، شناسایی افراد دارای پتانسیل اعتیاد و آغاز اقدامات آموزشی و درمانی قبل از مصرف مواد است. به این ترتیب ابزاری که توان شناسایی افراد در معرض خطر اعتیاد را داشته باشد از اهمیت بالایی برخوردار است. در پژوهش حاضر نشان داده شد که پرسشنامه استعداد اعتیاد دارای چنین ویژگی است. ویراست جدید پرسشنامه استعداد اعتیاد (ASQ-SV) به واسطه داشتن روایی سازه و همسانی درونی مطلوب به عنوان پرسشنامه ای قابل اعتماد برای اندازه گیری استعداد اعتیاد دانشجویان معرفی می شود. این ابزار جهت استفاده در زمینه های بالینی، آموزشی و پژوهشی و هم چنین مطالعات جوانان از هر دو جنس مناسب است.

انجام مطالعه طولی برای فهم چگونگی رشد استعداد اعتیاد ضروری به نظر می رسد و برای پژوهشهای آتی توصیه می شود. هنجاریابی پرسشنامه استعداد اعتیاد ویراست دانشجویان برای جمعیت دانشجویان ایران توصیه بعدی به پژوهشگران است. هم چنین توصیه می شود، پرسشنامه مذکور برای جمعیت نوجوانان ایران (دانش آموزان دوره راهنمایی و دبیرستان) رواسازی و هنجاریابی شود.

پیوست

ویراست جدید پرسشنامه استعداد اعتیاد برای دانشجویان ASQ-SV

- ۱-۵- آدم راضی و قانعی نیستم؟
- ۲-۶- لجبازی و نافرمانی در من زیاد است؟
- ۳-۷- احساس نیاز می کنم که دیگران همیشه مرا تأیید کنند؟
- ۴-۸- آدم افراطی هستم (زیاده رو)، افراط در دوستی ها، ورزش، گردش و تفریح و ...؟
- ۵-۹- رویاها و خیال پردازیهای بلند پروازانه دارم؟
- ۶-۱۰- سعی می کنم با اعمال و گفته هایم، خودم را به دیگران بهتر و برتر جلوه دهم؟
- ۷-۱۱- عموماً کسی هستم که به گفته ها و نصیحت های دیگران گوش نمی کنم؟
- ۸-۱۲- از مشکلات و دردهای پیش آمده، برای آینده ام درس عبرت نمی گیرم؟
- ۹-۱۳- هر چیزی که به من لذت بدهد، شدت به آن گرایش پیدا کرده و در آن افراط می کنم؟
- ۱۰-۱۴- من با دروغ گفتن به خانواده و اطرافیان آنها را فریب می دهم؟
- ۱۱-۱۵- من با دروغ گفتن به خودم، خودم را فریب می دهم؟
- ۱۲-۱۶- من در مقابل وظایفم بی مسئولیت هستم؟
- ۱۳-۱۷- پایه های ایمان و اعتقاد در من سست است؟
- ۱۴-۱۸- سعی می کنم خطاها و کارهای غلطم را توجیه کنم (درست جلوه دهم)؟
- ۱۵-۱۹- در زندگی اشتباهات و تقصیراتم را به گردن دیگران می اندازم؟
- ۱۶-۲۰- نمی توانم در مورد زندگی و کارهایم تصمیمات درستی بگیرم؟
- ۱۷-۲۴- در کارها و زندگیم نظم و ترتیب ندارم؟
- ۱۸-۲۵- نوع بازیها و تفریحات من (ورق، قمار و ...) نسبت به سایر جوانان فرق می کند؟
- ۱۹-۲۶- من تا بحال به خاطر بی انضباطی و شلوغی موقتاً از مدرسه اخراج شده ام؟
- ۲۰-۲۷- من تا بحال از مدرسه فرار کرده ام؟
- ۲۱-۲۸- من تا بحال به سر دیگران کلاه گذاشته ام و تقلب کرده ام؟
- ۲۲-۲۹- بیشتر اوقات زندگی غیر از دانشگاه ام را وقتی که در خانه هستم با دوستانم می گذرانم تا با خانواده ام؟
- ۲۳-۳۰- آدم تنبلی هستم و دوست دارم همه چیز را آسان بدست بیاورم؟
- ۲۴-۳۱- در مورد مسائل و مشکلاتم با دیگران مشورت نمی کنم؟
- ۲۵-۳۲- در حال زندگی نمی کنم، یا افسوس گذشته را می خورم و یا از آینده ترس دارم؟
- ۲۶-۳۳- شبها تا دیر وقت در بیرون می مانم؟
- ۲۷-۳۴- بدون اجازه والدینم به جاهای مختلف می روم؟
- ۲۸-۳۵- در مورد جاهائیکه می روم دوست ندارم به خانواده ام چیزی بگویم؟
- ۲۹-۳۶- من به دوستانم بیش از خانواده ام اهمیت می دهم؟

- ۳۸-۳۰- نسبت به خانواده ام بی ملاحظه و پررو هستم؟
- ۳۹-۳۱- من پیشنهادات و خواسته های دوستانم را هر چند نامعقول نمی توانم رد کنم؟
- ۴۰-۳۲- از خانواده ام راضی نیستم؟
- ۴۱-۳۳- من به وعده ها و قول هائیکه به دیگران می دهم عمل نمی کنم؟
- ۴۲-۳۴- انتظار و توقع دارم که همه مرا قبول کنند؟
- ۴۳-۳۵- به دوستانم بیش از اندازه اعتماد می کنم؟
- ۴۴-۳۶- دوستانم را بدون اینکه از نظر خوب و بد بودن ارزیابی کنم، انتخاب می کنم؟
- ۴۵-۳۷- من از حال طبیعی و روحیه خودم راضی نیستم؟
- ۴۸-۳۸- سعی می کنم در مقابل دیگران خود نمایی کنم؟
- ۴۹-۳۹- بیشتر اوقات ناآرام هستم و احساس آرامش و راحتی ندارم؟
- ۵۰-۴۰- همیشه در خودم احساس پوچی و بی اهمیتی می کنم؟

منابع

- زینالی، علی، وحدت، رقیه و عیسوی، محسن. (۱۳۸۷). زمینه های مستعد کننده پیش اعتیادی معتادان بهبود یافته. مجله روانپزشکی و روانشناسی بالینی، شماره ۱، ۷۹-۷۱.
- زینالی، علی، وحدت، رقیه و قره دینگه، خاور. (۱۳۸۹). رابطه سبکهای والدینی با استعداد اعتیاد در دانشجویان. فصلنامه خانواده پژوهی، شماره ۲۳، ۳۳۵-۳۵۲.
- سراج زاده، سید حسین. (۱۳۷۷). پژوهشهای پیمایشی در شیوع شناسی مصرف مواد. تهران، دانشگاه تربیت معلم.
- شریفی، حسن پاشا و شریفی، نسترن. (۱۳۸۳). روشهای تحقیق در علوم رفتاری. تهران، انتشارات سخن.
- کردمیرزا، عزت ا...، آزاد، حسین و اسکندری، حسین. (۱۳۸۲). هنجاریابی آزمون آمادگی اعتیاد به منظور شناسایی افراد مستعد سوء مصرف مواد در بین دانشجویان دانشگاههای تهران. فصلنامه علمی - پژوهشی سوء مصرف مواد. سال اول، شماره ۲، بهار ۱۳۸۲.
- مینوئی، محمود و صالحی، مهدیه. (۱۳۸۲). بررسی عملی بودن، اعتبار، روایی و هنجاریابی آزمون های MAC, AAS, APS و... فصلنامه علمی - پژوهشی سوء مصرف مواد، سال اول، شماره ۳، ۱۰۷-۷۷.
- وحدت، رقیه و زینالی، علی. (۱۳۸۸). بررسی اپیدمیولوژی استعداد اعتیاد در نوجوانان چهار منطقه کشور. پژوهشنامه، تهران، دانشگاه علوم بهزیستی و توانبخشی، مرکز تحقیقات سوء مصرف و وابستگی به مواد.
- هومن، حیدرعلی. (۱۳۸۴). مدل یابی معادلات ساختاری. تهران، انتشارات سمت.

- Agatsuma, S., & Hiroi, N. (2004). Genetic basis of drug dependence and comorbid behavioral trait. *Japanese Journal of Psychopharmacology*, 24(3), 137-45.
- Barnes, G. E., Murray, R. P., Patton, D., Bentler, P. M., & Anderson, R.E. (2002). The addiction-prone personality. In H.B. Kaplan; A. E. Gottfried; & A. w. Gottfried. (Eds), *Longitudinal research in the social and behavioural sciences* (pp. 1–320). New york , Kluwer Academic/Plenum Publishers.
- Conrod, P. J., & P. Woicik. (2002). Validation of a four-factor model of personality risk for substance abuse and examination of a brief instrument for assessing personality risk. *Addiction Biology*, 7:329-46.
- Flagel , S.B. Vazquez , D.M. & Robinson , T.E . (2003). Manipulations During the Second Week of life Increase Susceptibility to Cocaine Self – Administration in female Rats . *Neuropsychopharmacology* , 28,pp.1741-1751 .
- Franke, P., Neef, D., Weiffenbach, Om., Gansicke, M., Hautzinger, M., & Maier, W. (2003). Psychiatric comorbidity in risk groups of opioid addiction: a comparison between opioid dependent and nonopioid dependent prisoners. *Fortschr Nwurolog Psychiatr*, 71(1), 37-44.
- Franques, P., Auriacombe, M., & Tignol, J. (2000). Addiction and personality. *Journal of Encephale*, 26, 68-78.
- Gendreau, P., & Gendreau, L. P. (1970). The “addiction-prone” personality: A study of Canadian heroin addicts. *Canadian Journal of Behavioral Science*, 2, 18-25.
- Hiroi, N., & Agatsuma, S. (2005). Genetic susceptibility to substance dependence. *Journal of Molecular Psychiatry*, 10, 336–344. doi:10.1038/sj.mp.4001622.
- Miller, C. S; Shields, A. L; Campfield, D; Wallace, K. A & Weiss, R. D. (2007). Substance Use Scales of the Minnesota Multiphasic Personality Inventory, An Exploration of Score Reliability Via Meta-Analysis. *J of Educational and Psychological Measurement*, 67(6): 1052 - 1065.
- Miller, G. A. (1985). *The SASSI manual*. Spencer, IN: Spencer Evening World.
- Palmer, R.H.C., Young, S.E., Hopfer, C.J., Corley, R.P., Stallings, M.C., Crowley, T.J., & Hewitt, J.K. (2009). Developmental epidemiology of drug use and abuse in adolescence and young adulthood: Evidence of a generalized risk. *Drug and Alcohol Dependence*, 102, 78-87.
- Ramsy, M. and Partridge, S. (1999). *Drug Misuse Declared in 1998 Results from the British Crime survey*, london: Home office.
- Weed, N., Butcher, N.J., McKenna, T., & Ben-Porath, Y. (1992). New measures for assessing alcohol and other drug problems with MMPI-2: the APS & AAS. *Journal of personality assessment*, 58, 389-404.
- Young, S.E; Corley, R.P; Stallings, M.C; Rhee, S.H; Crowley, T.J; & Hewitt, J.K. (2002). Substance use, abuse and dependence in adolescence: prevalence, symptom profiles and correlates. *Drug and Alcohol Dependence*, 68, 309_322.
- Zeinali, A; & Vahdat, R. (2011). The Construction and Validation of Addiction Susceptibility Questionnaire (ASQ). *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, Volume 30, Pages 1742-1747.